

H1

Het Latijn en de Romeinen

1.2. Het Colosseum in Rome.

DE ROMEINEN EN HUN INVLOED

Zo'n 2000 jaar geleden beheersten de Romeinen het gehele gebied rond de Middellandse Zee. Na jaren vechten en zwoegen waren de Romeinen oppermachtig. Dankzij die heerschappij kennen we veel beroemde personen, mooie verhalen en schitterende bouwwerken. Denk maar eens aan machtige mannen als Julius Caesar en keizer Augustus. Misschien ken je ook al verhalen over Romeinse goden als Venus of Minerva. Kijk ook eens naar het indrukwekkende Colosseum, dat al bijna 2000 jaar in het centrum van Rome staat!

1.3. Een Romeins aquaduct bij de stad Nîmes in Frankrijk, de zogenoemde Pont du Gard. Het is bijna vijftig meter hoog.

1.4. Paleis Noordeinde in Den Haag. Dit gebouw heeft allerlei kenmerken van de Romeinse architectuur zoals bogen en zuilen.

DE ROMEINSE ARCHITECTUUR

Niet alleen de Romeinse verhalen zijn nog altijd bekend, ook hun bouwkunst is overal te vinden. Kijk maar eens naar paleizen, huizen van presidenten en kerken: het lijken net Romeinse gebouwen! Dat niet alleen: we kennen ook nog heel veel gebouwen uit de tijd van de Romeinen zelf. Denk maar aan het net genoemde Colosseum en het Pantheon in Rome. Dat die gebouwen na 2000 jaar nog steeds overeind staan, is te danken aan de slimme en stevige bouwconstructies van de Romeinen. Wist je bijvoorbeeld dat de Romeinen het cement hebben uitgevonden? Een andere bouwconstructie die typisch Romeins is, is het gebruik van bogen en koepels. Die vind je dan ook heel vaak terug in Romeinse gebouwen en worden nu nog steeds veel gebruikt. Kijk maar eens om je heen. Misschien zie je op weg naar school, of zelfs in het schoolgebouw zulke bogen. Veel volkeren binnen het Romeinse Rijk hebben namelijk de bouwtechnieken van de Romeinen overgenomen. Zo komt het dat wij de Romeinse architectuur niet alleen in Italië zelf, maar ook in landen als Frankrijk, Engeland en ook Nederland kunnen bewonderen. Die gebouwen zouden er zonder de Romeinen niet zo uitzien!

DE ROMEINEN ALS BESTUURDERS

Als je nagaat hoe groot het Romeinse Rijk op een gegeven moment was, denk je vast: de Romeinen moeten wel uitstekende bestuurders zijn geweest. Hoe zijn de Romeinen eigenlijk in staat geweest zo'n gigantisch rijk zo lang te besturen? Ze stelden een bekwaam burger aan het hoofd van een bepaald gebied en zo zorgden ze ervoor dat in al die gebieden de belastingen op het juiste moment werden geïnd en dat alles goed werd geregeld. De Romeinen hadden door het hele rijk een enorm netwerk van wegen aangebracht en deze werden goed onderhouden. In elk gebied dat ze veroverden, legden ze nieuwe

1.5. Hoge Romeinse bestuurders. Onderdeel van een Romeinse sarcofaag.

wegen aan. Dankzij deze wegen kon het leger zich gemakkelijk en snel verplaatsen. Maar deze wegen waren ook voor de postdienst, die gebruik maakte van paarden, en voor de handel heel belangrijk.

WAAROM LEREN WE LATIJN?

De Romeinen hadden natuurlijk ook hun eigen taal: Het Latijn. In dit boek leer je die taal. Maar waarom bestudeer je eigenlijk een taal die in het dagelijks leven niet meer gesproken wordt? Je leert Latijn, omdat deze taal heel veel invloed heeft gehad op moderne talen. De Romaanse talen, zoals Frans, Italiaans, Spaans en Portugees stammen af van het Latijn. Daarnaast zijn in het Nederlands, Engels en Duits veel woorden uit het Latijn overgenomen. Let maar op, de kennis van het Latijn zal je helpen bij het leren van die moderne talen. De grammatica komt op verschillende punten overeen en veel woorden in moderne talen lijken op elkaar omdat ze vaak van hetzelfde Latijnse woord zijn afgeleid. Denk bijvoorbeeld maar aan aquarium, aquaduct en aquarel. Al die woorden komen van het Latijnse *aqua*, dat water betekent, maar misschien had je die betekenis al geraden!

1.6. en 1.7. De Romeinse oudheid is nog steeds een inspiratiebron voor moderne filmmakers. Mooie voorbeelden daarvan zijn de film *Gladiator* (2000) en de film *Pompeii* (2014).

In dit boek leer je niet alleen de taal van de Romeinen, maar ook veel over hun cultuur. Zoals je hierboven al hebt kunnen lezen, hebben sommige onderdelen van de Romeinse cultuur heel veel invloed gehad op de gebruiken van andere volkeren en ook op onze Nederlandse cultuur. Door de Romeinen te bestuderen, begrijp je ook onze eigen cultuur een beetje beter en het helpt je ook om een beter begrip op te brengen voor de beschaving van andere volkeren die van de onze verschilt. Maar vooral is Latijn heel leuk om te leren. Er zijn namelijk heel veel spannende en interessante verhalen in het Latijn verteld. Ook heeft de Romeinse geschiedenis beroemde personen voortgebracht over wie de meest wonderbaarlijke verhalen verteld worden. Van al die verhalen krijg je er in dit boek veel te lezen.

1.8. Jupiter, de oppergod, in het paleis op de Dam. Hij houdt in zijn linkerhand de bliksem vast. Rechtsonder staat de adelaar. Dit beeld is gemaakt door de beeldhouwer Artus Quellien tussen 1650 en 1664.

1.9. Juno, godin van het huwelijk. Een Romeinse kopie van een Grieks origineel.

1.10. Neptunus, god van de zee. Hij is gewapend met een drietand. Tekening van Maerten de Vos (1532-1603).

DE ROMEINSE GODSDIENST

Godsdienst (ook wel religie genoemd) is een belangrijk deel van cultuur. Daarom vertellen we in dit hoofdstuk over de Romeinse cultuur ook iets over de godsdienst van de Romeinen. Anders dan in het christendom of in de islam, staat in de Romeinse godsdienst niet één god centraal. Bij de Romeinse godsdienst spreken we van *polytheïsme*. Dat houdt in dat de Romeinen in veel meer goden

1.11. Diana, godin van de jacht. Een Romeinse kopie van een Grieks origineel.

1.12. Apollo is hier afgebeeld als god van de muziek. Hij houdt een citer vast. Een muurschildering in Rome uit ca. 30 v.Chr.

geloofden dan slechts één. In de Romeinse godsdienst delen al die goden de macht en zijn ze verantwoordelijk voor een bepaald onderdeel van de natuur of van het menselijk bestaan. Zo is Minerva de godin van de wijsheid en oorlog en Neptunus de god van de zee. De oppergod heet Jupiter. Hij is getrouwd met de godin van het huwelijk, Juno. Op deze en de vorige pagina zijn de belangrijkste goden afgebeeld. Voor de Romeinen zagen de goden er net zo uit als mensen. Deze voorstelling van de goden noemen we *antropomorfisme*. De Romeinen geloofden dat goden verantwoordelijk waren voor alle dingen die om de mensen heen gebeurden. Je kunt dan denken aan natuurgeweld, zoals aardbevingen, overstromingen en onweer. Maar goden bepaalden nog veel meer: zo zorgden zij ervoor dat iemand gezond was, of dat een vrouw kinderen kon krijgen of dat je verliefd werd. Kortom, voor veel dingen waren de Romeinen afhankelijk van de goden!

1.13. Minerva, hier afgebeeld als godin van de oorlog. Ze heeft een speer in haar rechterhand gehad. Een Romeinse kopie van een Grieks origineel.

1.14. Venus, de godin van de liefde. Ze heeft een appel in haar rechterhand en een spiegel (afgebroken) in haar linkerhand. Een Romeinse kopie van een Grieks bronzen beeld.

1.15. Bacchus, de god van de wijn met een jonge sater. Bacchus houdt een drinkschaal vast. Een beeldengroep van Michelangelo uit 1498.

1.16. Een Romeinse tempel in de Franse stad Nîmes, het zogenoemde Maison Carrée.

GODEN EN MENSEN

Als Romeinen iets van hun goden gedaan wilden krijgen, brachten ze die goden offers. Dat konden ze doen bij een tempel of op een altaar van die god. Was je van plan een gevaarlijke zeereis te maken, dan was het een goed idee eerst aan Neptunus te offeren om hem om een rustige zee en dus een behouden vaart te vragen. Maar Romeinse goden deden niets voor niets! Als je iets gedaan wilde krijgen van de goden, moest je precies volgens de regels offeren en bidden. Dan pas had je kans dat zij jouw wens verhoorden. De Romeinen zelf duiden dit principe aan met *do ut des* (ik geef met de bedoeling dat u geeft).

Daarnaast waren de Romeinen erg bijgelovig. Ze geloofden heilig in dromen en voortekenen. Dat illustreert het volgende verhaal wel: tijdens een vergadering van de senaat, een bestuursorgaan waar alle belangrijke beslissingen voor Rome werden genomen, werd Julius Caesar vermoord. Maar het had weinig gescheeld of Caesar was helemaal niet naar de senaatsvergadering gegaan. Caesar had namelijk 's nachts gedroomd dat hij boven de wolken zweefde en Jupiter een hand gaf. Zijn vrouw, Calpurnia, droomde in diezelfde nacht dat hun huis instortte en dat Caesar neergestoken werd. Caesar en zijn vrouw schrokken wakker: "Wat een vreselijke droom. Ik weiger naar de senaat te gaan. Dat kan alleen maar slecht aflopen!" zei Caesar. Maar Brutus, een van zijn beste vrienden, overtuigde Caesar de volgende ochtend om toch naar de vergadering te gaan. Tot zijn grote schrik kwam daar Caesars droom echt uit: eerst ging hij nog rustig zitten op zijn eigen zetel, maar voor hij het door had, voelde hij een dolk in zijn rug. En toen nog één, en nog één...

Na talloze steken lag Caesar languit op de grond. Daar keek hij voor de laatste keer omhoog en zag hij uitgerekend Brutus met een dolk staan. Kreunend sprak hij toen zijn laatste woorden uit: “*et tu Brute?* (Ook jij, Brutus?)”. Daarop diende Brutus hem de laatste stoot toe. Je zult begrijpen dat de Romeinen na dit verhaal nog meer aandacht aan voortekenen en dromen besteedden!

1.17. De moord op Caesar. Een schilderij van Vincenzo Camuccini (1771-1844).

ROMEINSE MYTHEN

De Romeinen waren dol op verhalen vertellen. Als zij bij elkaar op bezoek kwamen, probeerden ze vaak indruk op elkaar te maken door het vertellen van dit soort spannende verhalen. Het verhaal van Caesar is een historisch verhaal, dat wil zeggen een verhaal dat echt gebeurd is. Maar de Romeinen kenden naast historische verhalen ook heel veel *mythen*. Dat zijn spannende verhalen over wonderlijke en onwerkelijke gebeurtenissen waarin vaak goden of helden een rol spelen. Deze verhalen hebben de Romeinen voor een groot deel overgenomen van de Grieken. Zulke mythen zijn niet waar gebeurd, maar zijn wel heel leuk om te vertellen. De hoofdlijnen van zo'n verhaal lagen vast, maar in details kon een schrijver altijd variëren en zelf dingen toevoegen of veranderen. Daarom is niet elke versie van een mythe hetzelfde. Maar dat houdt de mythe spannend. En misschien kunnen we ook nog iets leren van deze verhalen. Het verhaal over koning Midas dat centraal staat in het volgende hoofdstuk is zo'n mythe.

Midas: van koning tot ezel

H2

Midas: van koning tot ezel

2.1. Het oordeel van Midas. Apollo krijgt de overwinningskrans, maar Midas (met ezelsoren) is het er niet mee eens. Een schilderij van Jacob Jordaens uit 1637.

SILENUS

Op een dag strompelde Silenus door de bossen. Silenus was een sater, een wezen dat gedeeltelijk het uiterlijk had van een mens, en gedeeltelijk van een bok. Zijn hoofd was zwaar en zijn benen kwamen maar moeizaam vooruit: Silenus had te veel gedronken. Dat was ook niet gek, want Silenus was een volgeling van Bacchus, de god van de wijn en in het gezelschap van Bacchus werd er wel vaker te veel gedronken. Helaas was hij nu ook nog zijn groep kwijtgeraakt en dwaalde hij eenzaam door de bossen, op zoek naar zijn god. Toen zag plotseling een aantal boeren Silenus kreunend langstrompelen. De boeren keken elkaar verbaasd aan. “Wat ziet die er raar uit!”, zei de een. “Wat loopt hij gek”, zei de ander. De boeren vonden Silenus een rare snuiter en moesten heel hard lachen om zijn gekke uiterlijk: “Zo’n rare verschijning, dat moet onze koning zien”, lachte een van de boeren. Ze keken elkaar aan en besloten Silenus gevangen te nemen en hem naar hun koning Midas te brengen.

KONING MIDAS

Toen Silenus voor Midas werd geleid, herkende de koning hem meteen. “Dit is een vriend van Bacchus”, riep hij uit en hij beval dat Silenus meteen werd vrijgelaten. Midas en Silenus konden het goed met elkaar vinden. Midas hield namelijk ook wel van lekker eten en drinken. De twee vierden nog dagenlang feest met elkaar en lieten elke dag de heerlijkste maaltijden aanslepen. Na tien dagen was het wel genoeg geweest en bracht Midas Silenus terug naar Bacchus. De god was toen al dagen ongerust en hij was daarom heel blij dat hij zijn goede vriend Silenus weer terugzag. Als dank voor zijn goede daad mocht Midas van de god een wens doen. Midas kon zijn oren niet geloven. “Mag ik zo maar een wens doen? Dan zouden nu eindelijk mijn dromen werkelijkheid worden: misschien word ik nu wel de rijkste koning van de wereld. Ik zal net zo rijk zijn als de goden!”, bedacht hij. Midas aarzelde dan ook geen moment en zei: “Ik wens dat alles wat ik aanraak in goud verandert.” Bacchus aarzelde even: “Is dit nou wel een slimme wens?” De god zag de gevolgen al voor zich, maar toen hij Midas’ begerige blik zag, gaf hij toe. “Goed dan, je krijgt wat je wenst.” Meteen daarop rende Midas naar huis om zijn nieuwe gave uit te proberen.

* Tekst 2A Een geschenk voor Midas

- 1 Midas mirum donum accipit.
Donum valde amat.
Rex igitur laetus est et per regiam currit.
Nunc mensam tangit.
- 5 Mensa aurea est!
Nunc lectum tangit.
Lectus quoque aureus est!
Midas arma, columnas, muros tangit.
Omnia in aurum mutat!
- 10 Tunc rex fessus est et cenare vult.
Servi cibum et vinum ferunt.
Midas edere incipit.
Cibus statim in aurum mutatur!
Midas bibere vult.
- 15 Vinum in aurum fusile mutatur!
Midas iratus est et servos tangit.
Servos in aureas statuas mutat!
Midas esurit et sitit.
Nunc mirum donum odit.

valde zeer

igitur dus

aureus gouden, van goud

lectus bed

arma wapens | columna zuil | murus muur

omnia (nom./acc. mv.) alle dingen, alles

tunc dan | fessus moe | cenare eten | vult wil

ferunt brengen

edere eten

mutatur verandert

bibere drinken

fusile (acc. ev.) vloeibaar

iratus boos

statua standbeeld

esurit heeft honger | sitit heeft dorst

odit haat

2.2. Midas (de man links) wast zich in de rivier de Pactolus. De riviervgod is op de voorgrond afgebeeld. Een schilderij van Nicolas Poussin 1594-1665.

MIDAS BEVRIJD

Midas was ten einde raad: Hij kon niets meer eten of drinken, of het veranderde in goud. Het werd hem nu wel duidelijk dat hij een hele domme wens had gedaan. Wanhopig bad hij tot Bacchus: “Bevrijd mij van deze last! Ik kom om van de honger en dorst!” Bacchus keek hoe Midas huilend op de gouden vloer van zijn paleis lag. “Midas heeft misschien het meeste goud van iedereen, maar toch is hij het ongelukkigst van allen”, sprak de god in zichzelf. Bacchus kreeg medelijden met Midas en vertelde hem op welke manier hij verlost kon worden van zijn wens: Midas moest zich wassen in een rivier in de buurt, de Pactolus. De koning twijfelde geen moment: Hij haastte zich naar de rivier. Hij boende zich helemaal schoon en pas na uren schrobben stapte hij de rivier uit. “Zou het echt geholpen hebben?”, vroeg hij zich bezorgd af. Hij nam de proef op de som en liep naar een boom. Heel voorzichtig raakte hij de boom aan. Er gebeurde niets! De boom was nog steeds een boom. Midas haalde opgelucht adem. Na zijn wasbeurt veranderde niets van wat hij aanraakte meer in goud. Deze mythe verklaart waarom mensen in de Oudheid zoveel goud vonden in de rivier de Pactolus: dat was afkomstig van Midas!